

Analytical Bulletin

ISSN: 1829-4502

Journal homepage: <https://analytical-bulletin.ccs.am/index.php/ab/index>

CENTER FOR CULTURE
AND
CIVILIZATION STUDIES
FOUNDATION

Taguhi Grigoryan

Transformation Of Qatar's Foreign Policy (1995-2021)

Մևակ Քարամյան

Կատարի արտաքին քաղաքականության փոխակերպումները (1995-2021)

To cite this article: *Taguhi Grigoryan*. "Transformation Of Qatar's Foreign Policy (1995-2021)." *Analytical Bulletin (CCCS)* 16 (2023): 112-141 DOI: 10.56673/18294502-23.16-112

To cite this article in Armenian: *Մևակ Քարամյան*. «Կատարի արտաքին քաղաքականության փոխակերպումները (1995-2021)». *Վերլուծական տեղեկագիր (ԲՄՀԿ)* 16 (2023): 112-141 DOI: 10.56673/18294502-23.16-112

To link to this article: **DOI:** [10.56673/18294502-23.16-112](https://doi.org/10.56673/18294502-23.16-112)

Published online:

13 November

2023. [Submit your](#)

[article to this journal](#)

ԿԱՏԱՐԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐԸ (1995-2021)

Թագուհի Գրիգորյան¹

Արևելագիտության ֆակուլտետ, ԵՊՀ

ՀԱՄԱՈՏԱԳԻՐ

1990-ականներին միջազգային գործընթացներն ու տարածաշրջանային զարգացումները նոր հնարավորություններ ստեղծեցին Կատարի համար՝ ինտեգրվելու գլոբալ աշխարհում և հաղթահարելու տարածքային ու ժողովրդագրական ռեսուրսներով պայմանավորված սահմանափակումները:

Վերջին տարիներին ամխաջրածնային ռեսուրսների և որդեգրած ճկուն քաղաքականության շնորհիվ Կատարը հայտնվել է տարածաշրջանային փոփոխությունների կիզակետում: Հոդվածի նպատակն է քննարկել Կատարի ժամանակակից արտաքին քաղաքականության ձևավորման նախադրյալները, նպատակներն ու սկզբունքները, ինչպես նաև՝ հիմնական մեթոդներն ու գործիքները, որոնց միջոցով երկիրը դարձել է տարածաշրջանի առանցքային դերակատարներից մեկը և վերածվել կարևոր առևտրատնտեսական հանգույց:

ՀՈՂՎԱԾԻ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներկայացվել է՝ 20
օգոստոս 2023
Ընդունվել է՝ 29
սեպտեմբեր 2023

ԲԱՆԱԼԻ ԲԱՆԵՐ

Կատար, արտաքին քաղաքականություն, անվտանգային համակարգ, ամխաջրածնային ռեսուրսներ, փափուկ ուժ, ճգնաժամ

DOI:

**10.56673/18294502-
23.16-112**

1995 թվականի հունիսի 27-ին, օգտվելով հոր՝ Խալիֆա բին Համադ ալ-Թանիի (1972-1995) բացակայությունից (նա այդ պահին Ժնևում էր), Կատարի թագաժառանգ շեյխ Համադը պալատական հեղաշրջում իրականացրեց և եկավ իշխանության: Մինչ այդ, զբաղեցնելով մի շարք պատասխանատու պաշտոններ, նրան

¹ ԵՊՀ էլ. հասցե՝ taguhi.grigoryan@edu.ysu.am

հաջողվել էր իր ձեռքում կենտրոնացնել երկրի ողջ կառավարումը, իսկ 1992 թվականին՝ նաև վերադասավորել նախարարների կաբինետը՝ փոխարինելով նրա անդամներին իր մտերիմ և վստահելի դաշնակիցներով: Առանցքային նշանակություն ունեցավ արտաքին գործերի նախարար Համադ բին Ջասիմ բին Ջաբիր ալ-Թանիի նշանակումը, որը դարձավ Կատարի ժամանակակից քաղաքականության ճարտարապետներից մեկը²:

Ստեղծված իրավիճակը լեգիտիմացնելու խնդիր առաջացավ ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ՝ տարածաշրջանային մակարդում: Նախկին էմիր Խալիֆա ալ-Թանին իշխանության վերադառնալու քայլեր էր ձեռնարկում՝ ապավինելով Օոցի միապետությունների աջակցությանը: Սակայն Կատարի հատուկ ծառայություններին հաջողվեց բացահայտել և կանխել 1995 թվականի վերջին ծրագրված հակահեղաշրջման փորձը: 1996 թվականի փետրվարին ձախողվեց նաև «Աբու Ալի» օպերացիան, որին մասնակցում էին Բահրեյնը, Սաուդյան Արաբիան, ԱՄԷ-ն և Եգիպտոսը, իսկ Կատարում նրանց աջակցում էր Էկոնոմիկայի նախկին նախարար և ոստիկանապետ Համադ բին Ջասիմ բին Համադ ալ-Թանին, որը օպերացիայի այլ մասնակիցների հետ դատապարտվեց ցմահ ազատազրկման³: Հետագա խնդիրներից խուսափելու համար Համադ բին Խալիֆան իր և իր ժառանգների իշխանության իրավահաջորդությունն ամրագրեց 2003 թվականի հանրաքվեով ընդունված մշտական սահմադրությամբ:

Կատարի արտաքին քաղաքականության՝ սահմանադրությամբ ամրագրված սկզբունքներն են միջազգային կոնֆլիկտների խաղաղ կարգավորման ճանապարհով միջազգային

² Андрей Дербенев, “Катар в конце XX — начале XXI в.: динамика политических процессов,” *Вестник Московского университета. Серия 13. Востоковедение*, no. 1 (2019): 46.

³ “Mā hafī ‘a‘zam, Qaṭar 96... al-ḡuz’ al- t̤ānī,” *AlJazeera Arabic*, March 12, 2018, video, 48:38, <https://www.youtube.com/watch?v=3bS2VRkPHes>.

խաղաղության և անվտանգության ամրապնդումը, ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքի սատարումը, պետությունների ներքին գործերին չմիջամտելը, խաղաղասեր ժողովուրդների հետ համագործակցությունը⁴: Գործնականում վերոնշյալ սկզբունքները հաճախ վերափոխվել են կամ անտեսվել:

Արտաքին քաղաքականության մեջ զարգացման տեսանկյունից կարելի է առանձնացնել հետևյալ փուլերը՝

1. 1995-2011 թվականներ (քաղաքական հայեցակարգի մշակում, հիմնական ուղենիշների սահմանում);
2. 2011-2013 թվականներ (ազդեցության ընդլայնում);
3. 2013-2021 թվականներ (տարածաշրջանային իրողություններին ադապտացում, ձգնաժամերի հաղթահարում):

Առաջին և երկրորդ փուլերը համընկնում են նախկին Էմիր Համադ բին Խալիֆա ալ-Թանիի (1995-2013) կառավարման ընթացքին, երբ Կատարը դարձավ միջազգային և տարածաշրջանային ակտիվ խաղացող՝ հրաժարվելով սաուդական քաղաքական կախվածությունից:

Համադ բին Խալիֆա ալ-Թանիի՝ արտաքին քաղաքականության հայեցակարգը

Համադ բին Խալիֆայի կառավարման առաջին տարիներն աչքի ընկան ներքին և արտաքին քաղաքականության կտրուկ փոփոխություններով, որոնք պայմանավորեցին քաղաքական հայեցակարգի բնույթն ու առաջնահերթությունները: Քաղաքական որոշումների կայացման ավանդական ցեղային համակարգը փոխարինվեց ճկուն մեխանիզմով, որը թույլ կտար արագ արձագանքել զարգացումներին: Իշխանությունը կենտրոնացավ

⁴ Al-dustūr al-dāi'm li-dawlat Qaṭar, al-māda 7, <https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2016/09/Arabic-Constitution-1.pdf>.

իշխող ընտանիքի անդամներից բաղկացած փոքրաթիվ էլիտայի ձեռքում, իսկ պետական կառույցների ղեկավարումը ստանձնեցին հիմնականում բարեկամական կապերի շնորհիվ ստեղծված ցանցերը, որտեղ բացի էմիրից և արտաքին գործերի նախարար, վարչապետ Համադ բին Ջասիմ ալ-Թանիից ներգրավված էին նաև Արդյունաբերության և էներգետիկայի նախարար Աբդուլլահ բին Համադ ալ-Ատոխյան և էմիրի երկրորդ կինը՝ Մոզա բինթ Նասեր ալ-Միսնադը:

Մյուս կարևոր հանգամանքը պետություն-կրոն հարաբերությունների հարմարեցումն էր ինքնուրույն արտաքին քաղաքականության, ինչպես նաև՝ ներքին կայունության պահպանման պահանջներին: Կատարում (ինչպես նաև Սաուդյան Արաբիայում) գերակայում է վահաբական իսլամի ավանդույթը, իսկ իշխող ընտանիքը ծագում է նույն արաբական ցեղային խմբից (Բանու Թամիմ), ինչ վահաբիզմի հիմնադիր Մուհամմադ իբն Աբդ ալ-Վահաբը⁵:

Հաշվի առնելով, որ վահաբականությունը դարձել է Սաուդյան Արաբիայի ազդեցության տարածման միջոց, իսկ ազդեցիկ կրոնագետ-իրավագետների դասը կարող է ներքին խնդիրներ առաջացնել⁶, Կատարը փորձեց վահաբականության իր տարբերակն առաջարկել: Ի տարբերություն Սաուդյան Արաբիայի՝ Կատարում կրոնական դասը, ըստ էության, ներգրավված չէ քաղաքական որոշումների կայացման գործընթացում, և պետական համակարգում չկան կրոնական ինստիտուտներ՝ ինչպես, օրինակ, կրոնական ոստիկանություն:

⁵ David Roberts, “Qatar and the Muslim Brotherhood: Pragmatism or Preference?,” *Middle East Policy* 21, no. 3 (Fall 2014): 87.

⁶ Birol Baskan, Steven Wright, “Seeds of Change: Comparing State-Religion Relations in Qatar and Saudi Arabia,” *Arab Studies Quarterly* 33, no. 2 (Spring 2011): 106.

Էմիր Համադը վերացրեց զանգվածային լրատվամիջոցների գրաքննությունը, լուծարեց տեղեկատվության նախարարությունը: 1999 թվականին առաջին անգամ տեղի ունեցավ Դոհայի քաղաքային խորհրդի ընտրություն, 2002 թվականին ձևավորվեց Կրթության բարձրագույն խորհուրդը՝ որպես կրթական քաղաքականության մշակման, կրթության զարգացման ծրագրերի և դրանց վերահսկողության համար պատասխանատու բարձրագույն մարմին: Կատարը սկսեց երկրի հանրային կրթությունը զարգացնելու բարեփոխումները՝ «Կրթությունն նոր դարաշրջանի համար» կարգախոսով:

2008 թվականի հուլիսին Կատարի Զարգացման պլանավորման գլխավոր քարտուղարությունը հրապարակեց «Կատարի ազգային տեսլական 2030» (Qatar National Vision 2030) փաստաթուղթը⁷, որի նպատակն է տնտեսության դիվերսիֆիկացման և ածխաջրածնային պաշարների երկարաժամկետ արդյունավետ կառավարման միջոցով Կատարը վերածել առաջադեմ երկրի, ապահովել ժողովրդի և գալիք սերունդների կայուն զարգացումն ու կենսամակարդակը: Այլ կերպ ասած՝ ածխաջրածնային եկամուտները փոխակերպել ժամանակի պահանջներին համապատասխան ազդեցության լծակների: «Տեսլականը» սահմանում է հիմնական թիրախային արդյունքները, որոնց իրականացման ծրագրերն արտացոլված են Ազգային զարգացման 2011-2016, 2018-2022 թվականների ռազմավարությունների տեսքով⁸:

Արդիականացվեց նավթագազային արդյունաբերությունը՝ բազմապատկելով արտահանման ներուժը: Կատարը դարձավ աշխարհում հիմնական գազ արտահանողներից մեկը և ամենամեծ

⁷ Ru'yat Qatar al-waṭaniya 2030, https://www.psa.gov.qa/ar/qnv1/Documents/QNV2030_Arabic_v2.pdf.

⁸ 'Istrāṭīḡiāt al-tanmīāt al-waṭaniya, <https://www.psa.gov.qa/ar/nds1/pages/default.aspx>.

տարածաշրջանային տրանսպորտային հանգույցը⁹: Այսինքն՝ սոցիալ-տնտեսական բարենպաստ պայմանները և երկրի ներքաղաքական կայունությունը հող նախապատրաստեցին նաև Կատարի արտաքին հաջողությունների համար: Արտաքին քաղաքականության համար անկյունաքարային նշանակություն ունեցան հետևյալ հայեցակարգային հիմքերը:

Անվտանգային-պաշտպանական համակարգի վերանայում.

Հաշվի առնելով սահմանափակ ռազմական կարողությունները, ինչպես նաև՝ տարածաշրջանի ռազմաքաղաքական իրողությունները՝ Կատարի համար առաջնահերթություն էր անվտանգության ապահովումը: Դեռևս 1980-90-ականներից տարածաշրջանում փոխվում էին ուժային կենտրոնները, և նոր հավասարակշռություն էր ձևավորվում: Բացի դրանից, Իրաքի ներխուժումը Քուվեյթ (1990-1991) ցույց տվեց Ծոցի արաբական երկրների համագործակցության խորհրդի (ՕԱԵՀԽ) անվտանգային համակարգի թերություններն ու փոքր երկրների խոցելիությունը: Այս պայմաններում, ձգտելով անկախ դերակատարում ստանձնել տարածաշրջանային գործընթացներում, Էմիրը քայլեր ձեռնարկեց դուրս գալու համար ավանդական «սաուդական» քաղաքական ուղեգծից, ինչը հանգեցրեց Սաուդյան Արաբիայի հետ հարաբերությունների սրմանը: Կային նաև տարածքային խնդիրներ: 1992 թվականին Սաուդյան Արաբիան գրավել էր Ալ-Խաֆուս սահմանային կետը, և միայն 1999 թվականին ստորագրվեց սահմանազատման համաձայնագիր, որը, սակայն չթուլացրեց լարվածությունը: 2004 թվականին Սաուդյան Արաբիայի հետ ունեցած կապերի և

⁹ Игорь Петрович Сенченко, *Государство Катар: Отражения во времени* (Санкт-Петербург: Алетейя, 2020), 252.

համագործակցության պատճառով քաղաքացիությունից զրկվեցին Ալ-Մուրրա ցեղի 5000 անդամներ¹⁰:

Վերոնշյալ հանգամանքներից ելնելով՝ Կատարը դիմեց ԱՄՆ-ի աջակցությանը, որի ռազմական ներկայությունը դարձավ անվտանգային հիմնական երաշխիքը: 1996 թվականից Կատարում գործում է Մերձավոր Արևելքում ամերիկյան ամենախոշոր՝ Ալ-Ուդեյդ օդային ռազմաբազան, որի հարևանությամբ տեղակայված են ԱՄՆ օդային ուժերի կենտրոնական հրամանատարության, ԱՄՆ Հատուկ գործողությունների և ԱՄՆ Կենտրոնական հրամանատարության կենտրոնակայանները¹¹: Այսպիսով, անվտանգային համակարգի վերանայումը բարենպաստ պայմաններ էր ստեղծում արտաքին քաղաքական նոր օրակարգի սահմանման և անկաշկանդ իրականացման համար:

Փոխըրացնող (կոմպլեմենտար) արտաքին քաղաքականություն.

Կատարի հակասական և հավակնոտ արտաքին քաղաքականությունը չէր կարող ընկալվել բացառապես անվտանգության և անկախության պահպանման տեսանկյունից: Անվտանգության գաղափարից անմիջականորեն բխում է տարածաշրջանում գերտերությունների մրցակցության և շահերի բախման պայմաններում դերակատարների հետ հարաբերությունները հավասարակշռելու անհրաժեշտությունը:

Ամերիկյան ներկայությունը, բնականաբար, արժանացավ տարածաշրջանի երկրների քննադատությանը, իսկ Իրանը նախազգուշացրեց, որ Կատարն առաջին թիրախը կդառնա

¹⁰ Allen James Fromherz, *Qatar: A modern history* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2012), 93.

¹¹ Matthew Wallin, *U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East* (American Security Project, 2018), 7, <http://www.jstor.org/stable/resrep19811>.

պատերազմի դեպքում¹²: Սակայն ԱՄՆ-ի հետ ռազմավարական և դաշնակցային հարաբերությունները չխոչընդոտեցին բազմաբևեռ արտաքին քաղաքականությանը: Հարևան Իրանի հետ Կատարը բարեկամական հարաբերություններ ունի, որոնք, ըստ էության, պրագմատիկ քաղաքականության արդյունք են: Նրանք կիսում են աշխարհի գազի ամենամեծ հանքավայրերից մեկը՝ Հյուսիսային գմբեթը (Հարավային Պարս): Մյուս կողմից՝ երկկողմ հարաբերությունները կենսական նշանակություն ունեն տարածաշրջանում ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու տեսանկյունից: Որպես Անվտանգության խորհրդի ոչ մշտական անդամ՝ 2006 թվականին Կատարը դեմ է քվեարկել միջուկային ծրագրի զարգացման համար Իրանի դեմ պատժամիջոցների սահմանմանը: 2008 թվականին Կատարը միացել է Իրանին և Ռուսաստանին՝ հիմնելու «Գազ արտահանող երկրների ֆորումը», որի կենտրոնակայանը գտնվում է Դոհայում¹³: Միևնույն ժամանակ, կատարափրանական ջերմ հարաբերությունները չեն խանգարել Կատարին տնտեսական կապեր հաստատել Իսրայելի հետ և 1996 թվականին իսրայելական առևտրային գրասենյակ բացել Դոհայում, որը դադարեց գործել 2009 թվականին Գազայում ռազմական գործողությունների պատճառով: Այսպիսով, առաջնորդվելով սեփական շահերով՝ Կատարը չմիացավ տարածաշրջանում ազդեցության ձգտող հակադիր բևեռներից որևէ մեկին, իսկ պրագմատիկ արտաքին քաղաքականությունը հնարավորություն տվեց Կատարին հավասարակշռել ԱՄՆ-Իրան, Իրան-Սաուդյան Արաբիա հակասությունները և այդ մրցակցային շրջանակից դուրս դառնալ ինքնուրույն գործոն:

¹² Michael Quentin Morton, *Masters of the Pearl: A History of Qatar* (London: Reaktion Books, 2020), 184.

¹³ Mehran Kamrava, "Iran-Qatar Relations," in *Security and Bilateral Issues between Iran and its Arab Neighbours*, ed. Anoushiravan Ehteshami, Neil Quilliam, Gawdat Bahgat (Cham: Palgrave Macmillan, 2017), 175.

Միջնորդական առաքելություն.

2007 թվականին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեային ուղղված իր ելույթում Էմիր Համադ բին Խալիֆան հայտարարեց, որ «աշխարհի խոշոր հակամարտությունները չափազանց մեծ են դարձել, որպեսզի մեկ ուժ կարողանա միայնակ կարգավորել դրանք»¹⁴:

Սովորաբար միջնորդի դեր ստանձնող խոշոր պետությունները՝ Մաուրյան Արաբիան և Եգիպտոսը, ժամանակի ընթացքում կորցրել էին կողմերի վստահությունը՝ հաճախ սեփական շահերով առաջնորդվելու պատճառով: Մյուս կողմից՝ Կատարն ամրապնդում էր իր դիրքերը միջազգային կազմակերպություններում և հավակնում դառնալ կենսունակ այլընտրանք վերոնշյալ երկրների համար՝ դիրքավորվելով որպես անաչառ միջնորդ: Գտնվելով լարված տարածաշրջանում, որը բնութագրվում է քաղաքական, ռազմական և էթնիկ հակամարտություններով՝ Կատարը, ըստ էության, փորձել է միջնորդությունն օգտագործել՝ չեզոքացնելու իր թշնամիներին:

Միջնորդական ջանքերը կարևոր դեր են ունեցել Լիբանանում (2008), Եմենում (2008-2010), Դարֆուրում (2008-2010), Սուդանում (2009), Ջիբութի-Էրիթրեայի (2010) և պաղեստինյան (2012) հակամարտություններում: Միջնորդական դերի ստանձնումը հնարավորություն է տվել բարձրացնել Կատարի հաղորդակցական նշանակությունը, ապահովել ճանաչում և վստահություն ինչպես տարածաշրջանային, այնպես էլ՝ միջազգային մակարդակներում՝ ընդգծելով նրա անկախ արտաքին քաղաքականությունը: Դոհայի այս ռազմավարությունը միտված էր կապեր պահպանելու ինչպես համախոհ երկրների, այնպես էլ՝ հակառակորդների հետ¹⁵:

¹⁴ “Ḥiṭāb sumūih fi al-dawra al-62 li-lġamai‘at al-‘āma li-l’umam al-muttaḥida,” Amiri Diwan, August 24, 2017, video, 9:42, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=PP0a8mQlUbs>.

¹⁵ Babak Mohammadzadeh, “Status and Foreign Policy Change in Small States: Qatar’s Emergence in Perspective,” *The International Spectator* 52, no. 2 (2017): 34.

Այսպիսով, Էմիր Համադի կառավարման առաջին շրջանում ձևավորված արտաքին քաղաքական նոր հայեցակարգի նպատակն էր ներգրավել երկիրն աշխարհաքաղաքական գործընթացներում և նպաստել Կատարի միջազգային հեղինակության բարձրացմանը:

Չեզոք միջնորդից՝ ակտիվ խաղացող

Կատարի արտաքին քաղաքականությունն Էական տրանսֆորմացիայի ենթարկվեց 2011-2013 թվականներին՝ «արաբական գարնան» իրադարձությունների և Մերձավոր Արևելքում ուժերի վերադասավորումների համատեքստում: Հատկանշական է, որ Ծոցի երկրներում պահպանվեց քաղաքական ռեժիմների կայունությունը, իսկ Կատարը նոր աշխարհաքաղաքական իրողություններն օգտագործեց արտաքին քաղաքականության վերանայման և տարածաշրջանային ազդեցիկ դիրքեր գրավելու ծրագրերի իրականացման համար: Այս փուլում Կատարի խնդիրն էր փոխել տարածաշրջանի ստատուս քվոն և հաստատվել որպես նոր համակարգի «ճարտարապետ»՝ ակտիվորեն աջակցելով Թունիսում, Եգիպտոսում, Սիրիայում և Լիբիայում հակաիշխանական ցույցերին, ինչն աննախադեպ էր նման փոքր պետության համար¹⁶: Կատարն այլ դիրքորոշում ուներ Բահրեյնում, որտեղ փոքրամասնություն կազմող սուննի իշխանության տապալումը կնշանակեր շիայական գործոնի և իրանական ազդեցության ակտիվացում: Անվտանգային շահերից ելնելով՝ Կատարը Ծոցի համագործակցության խորհրդի շրջանակներում ֆինանսական և ռազմական օգնություն տրամադրեց Բահրեյնում կայունության վերականգնման համար:

¹⁶ Marwan Khabalan, “Actors, Structures and Qatari Foreign Policy,” *AlMuntaqa* 2, no. 2 (October/November 2019): 63.

Անկայուն ռազմաքաղաքական իրավիճակում գործելով քավականին ճկուն և արագ՝ Կատարն արտաքին քաղաքական ռազմավարության գործիքակազմը համալրեց տարածաշրջանային կրոնաքաղաքական կառույցների՝ առաջին հերթին «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության և նրան հարող իսլամիստական խմբավորումների սերտ համագործակցությամբ: Բացի այդ, Կատարը 2011-2012 թվականներին նախագահում էր Արաբական պետությունների լիգան (ԱՊԼ), որի հարթակն օգտագործեց Լիբիայում միջազգային ռազմական միջամտության, իսկ Սիրիայում՝ Բաշար ալ-Ասադի ռեժիմի դիվանագիտական մեկուսացման համար:

Կատարը որոշիչ դեր ունեցավ Մուսամար Կադաֆիի ռեժիմի տապալման գործում՝ կիրառելով իր ռազմական, դիվանագիտական և քարոզչական ռեսուրսները: Այն առաջին արաբական երկիրն էր, որը 2011 թվականի մարտին ճանաչեց Լիբիայի Ազգային անցումային խորհուրդը և 6 «Միրած» կործանիչներ ուղարկեց՝ միանալով ՆԱՏՕ-ի գլխավորած ռազմական գործողություններին, ինչպես նաև օգնեց լիբիացի ապստամբներին ստեղծել արբանյակային հեռուստարևկերություն՝ «Լիբիա ալ-Ահրար» (Libya al-Ahrar), որը հեռարձակվում էր Դոհայից¹⁷: Վարչապետ և արտգործնախարար Համադ բին Ջասիմի նախաձեռնությամբ դադարեցվեց Լիբիայի անդամակցությունը Արաբական պետությունների լիգային, ինչին հետևեց նաև Լիբիայի օդային տարածքը ոչ թռիչքային գոտի սահմանելը¹⁸: Արդյունքում լիբիական իրադարձությունները սկիզբ դրեցին արտաքին քաղաքականության սկզբունքների վերանայմանը: Կատարը

¹⁷ Lina Khatib, “Qatar’s foreign policy: The limits of pragmatism,” *International Affairs* 89, no. 2 (2013): 421.

¹⁸ Kristian Coates Ulrichsen, *Qatar and the Arab Spring* (New York: Oxford University Press, 2014), 124.

գրկվեց մինչ այդ ձեռք բերած միջնորդական հեղինակությունից, իսկ չեզոք միջնորդությունը փոխարինվեց հակամարտություններին գործուն միջամտությամբ:

Զարգացումները Սիրիայում այլ ընթացք ստացան և շուտով հանգեցրին երկարաժամկետ ճգնաժամի, որում, սակայն, Կատարը չկարողացավ այնպիսի ազդեցություն ունենալ, ինչպիսին Լիբիայում: Իրեն ներկայացնելով որպես ժողովրդավարության և ազատության պաշտպան՝ Կատարն աջակցում էր հակակառավարական ուժերին՝ միաժամանակ հանդես գալով խնդիրներն արաբական վերահսկողության ներքո պահելու կոչերով: Այնուամենայնիվ, Սիրիայի նկատմամբ քաղաքական և տնտեսական պատժամիջոցների սահմանումը, ԱՊԼ դիտորդական առաքելության գործուղումը Սիրիա որևէ արդյունք չտվեցին: Էմիր Համադ բին Խալիֆան առաջին արաբ առաջնորդն էր, որը հրապարակայնորեն աջակցեց Սիրիայում օտարերկրյա զորքերի տեղակայմանը՝ հայտարարելով, որ «որոշ զորքեր պետք է գնան սպանությունները դադարեցնելու համար»¹⁹:

Կատարի արտաքին քաղաքականության կարևոր բաղադրիչը դարձավ Թուրքիայի հետ հարաբերությունների ընդլայնումն ու խորացումը: Սա առաջին հերթին պայմանավորված էր աշխարհաքաղաքական և տարածաշրջանային զարգացումներով, որոնցում երկու երկրների կենսական շահերն ու առաջնահերթությունները ընդհանուր առմամբ համընկնում էին: Դաշնակցային հարաբերություններ ու ռազմավարական գործընկերություն էր ձևավորվել դեռևս այն ժամանակ, երբ իշխանության եկավ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի գլխավորած

¹⁹ “Qatar’s emir suggests sending troops to Syria,” AlJazeera, January 14, 2012, <https://www.aljazeera.com/news/2012/1/14/qatars-emir-suggests-sending-troops-to-syria>.

«Արդարություն և զարգացում կուսակցություն»-ը (ԱԶԿ)²⁰, որի հիմնադիրները սերտ կապեր ունեն «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական շարժման հետ:

Օգտագործելով «Մուսուլման եղբայրներ»-ի գաղափարախոսությունը՝ Կատարը և Թուրքիան ակտիվորեն միջամտում էին Մերձավոր Արևելքում և Հյուսիսային Աֆրիկայում տեղի ունեցող իրադարձություններին, օժանդակում հակակառավարական ուժերին: Եգիպտոսում «Մուսուլման եղբայրների» իշխանության գալը թույլ տվեց Կատար-Թուրքիա դաշինքին ձևավորել Կատար-Թուրքիա-«Մուսուլման եղբայրներ» քաղաքական առանցքը, որը տարածաշրջանում գերիշխանության հաստատման հայտ ներկայացրեց:

2011-2012 թվականների ընթացքում Կատարը Եգիպտոսի կառավարությանը դրամաշնորհների տեսքով տրամադրեց 500 մլն դոլար, իսկ 2012 թվականի ամռանը՝ նախագահական ընտրություններում «Մուսուլման եղբայրների» թեկնածու Մուհամմադ Մուսսիի հաղթանակից հետո, ևս 5 մլրդ դոլար տրամադրեց՝ խոստանալով հինգ տարվա ընթացքում 18 մլրդ դոլար լրացուցիչ ներդրումներ կատարել²¹: Չնայած 2011-2013 թվականներին արձանագրված որոշակի հաջողություններին՝ թուրք-կատարական դաշինքը ի վերջո ձախողվեց: Փորձելով արտաքին քաղաքականությունը հարմարեցնել ստեղծված իրողություններին՝ Կատարը փաստացի խախտեց իր կողմից որդեգրված հավասարակշռման քաղաքականությունը: Թուրքիայի

²⁰ Тимур Радикович Хайруллин, Андрей Витальевич Коротаев, “Турецко-катарский альянс в борьбе за региональное лидерство,” в *Системный мониторинг глобальных и региональных рисков*, ред. Леонид Ефимович Гринин, Андрей Витальевич Коротаев, Кира Владимировна Мещерина, (Волгоград: Учитель, 2018), 383.

²¹ Kristian Coates Ulrichsen, *Qatar and the Arab Spring: Policy Drivers and Regional Implications* (Carnegie Endowment for International Peace, 2014), 15. <http://www.jstor.org/stable/resrep12982>.

և իսլամիստական խմբավորումների հետ բացահայտ համագործակցության պատճառով լարվեցին Կատարի և հարևան երկրների՝ Սաուդյան Արաբիայի, ԱՄԷ-ի միջև հարաբերությունները: Թուրքիայի հետ համատեղ հաջողությունները՝ մասնավորապես սերտ ռազմական և դիվանագիտական համագործակցությունը, անդրադարձան Եգիպտոս-Կատար հարաբերությունների վրա, որոնք սրվեցին, երբ 2013 թվականի հուլիսին տապալվեց նախագահ Մուհամմադ Մուրսիի վարչակարգը, ինչը կարևոր ազդակ էր՝ վերանայելու քաղաքական վարքագիծը:

Թամիմ բին Համադ ալ-Թանի. քաղաքական նոր օրակարգ և մարտահրավերներ

Կատարի դիրքերն աստիճանաբար թուլացան և նրան սկսեցին մեղադրել ծայրահեղականներին ֆինանսավորելու, իրավիճակը դիտավորյալ ապակայունացնելու մեջ: Ստեղծված պայմաններում 2013 թվականի հունիսին էմիր Համադ բին Խալիֆան հայտարարեց իշխանությունը որդուն՝ Թամիմ բին Համադ ալ-Թանիին փոխանցելու մասին: Սա աննախադեպ իրադարձություն էր Օոցի միապետություններում, որն իրականում մեծապես պայմանավորված էր «արաբական գարնան» ընթացքում Կատարի քաղաքականության փաստացի ձախողմամբ և հեղինակության կտրուկ նվազմամբ:

1971 թվականին երկրի անկախությունից ի վեր Թամիմ բին Համադը միակ էմիրն է, որն իշխանության չի եկել բռնի ուժով²². այդուհանդերձ, նա ևս ստիպված էր դիմակայել արտաքին մարտահրավերներին: Օրակարգային խնդիրներ էին պետության

²² Adam Hanieh, *Money, Markets, and Monarchies :The Gulf Cooperation Council and the Political Economy of the Contemporary Middle East* (New York: Cambridge University Press, 2018), 32.

միջազգային հեղինակության վերականգնումն ու հարևանների հետ հարաբերությունների կարգավորումը: Գալով իշխանության՝ Թամիմ բին Համադը նոր կառավարություն ձևավորեց՝ առաջին հերթին զրկելով Համադ բին Ջասիմին իր լայն լիազորություններից: Արտաքին գործերի նախարարի պաշտոնում առաջին անգամ նշանակվեց իշխող ընտանիքին չպատկանող Խալեդ ալ-Ատտիյան²³: Փոխելով իշխանության առաջին դեմքերին՝ Դոհան հույս ուներ մեղմել իր դեմ դժգոհությունների ալիքը: Այնուամենայնիվ, որոշումների կայացման շրջանակը, հաղորդակցության ոչ պաշտոնական ուղիները պահպանվեցին: Նույնը մնացին արտաքին քաղաքականության հայեցակարգային սկզբունքները և քաղաքական հավակնությունները. պարզապես վերանայվեցին դիվանագիտության ոճը, ծրագրերի իրականացման մեթոդներն ու գործիքակազմը՝ ըստ տարածաշրջանային իրողությունների և փոփոխվող առաջնահերթությունների: Հատկանշական է, որ ժողովրդին ուղղված իր խոսքում նորանշանակ էմիրը, անդրադառնալով հիմնականում ներպետական հարցերին, միաժամանակ ընդգծեց. «...էմիրի անձի փոփոխությունը չի նշանակում, որ պետության մարտահրավերներն ու խնդիրները փոխվել են»²⁴:

Կատարը բաց դռների քաղաքականություն էր վարում բոլոր կողմերի, այդ թվում՝ իսլամիստական շարժումների հետ հնարավոր երկխոսության համար: Օրինակ՝ 2014 թվականին Կատարի միջնորդությամբ Միացյալ Նահանգները և Թալիբանը կարողացան կազմակերպել Աֆղանստանում գերի մնացած Բ.

²³ Kristian Coates Ulrichsen, *Qatar and the Arab Spring* (New York: Oxford University Press, 2014), 175.

²⁴ “Hiṭāb sumūih bi-munāsabat tawalīh maqālid al-ḥukm,” Amiri Diwan, June 26, 2013, https://www.diwan.gov.qa/briefing-room/speeches-and-remarks/2013/june/26/the-inaugural-speech-of-hh-the-amir?sc_lang=ar-QA.

Բերգդալի ազատ արձակումը շարժման հինգ նախկին պաշտոնյաներին Գուանտանամոյից Դոհա տեղափոխելու դիմաց²⁵:

Չնայած փոխվստահություն ձևավորելու ջանքերին՝ նոր էմիրը ստիպված էր դիմակայել Սաուդյան Արաբիայի և ԱՄԷ-ի աճող ճնշմանը: 2014 թվականի մարտի 5-ին Բահրեյնը, Սաուդյան Արաբիան և ԱՄԷ-ն հայտարարեցին, որ հետ են կանչում իրենց դեսպաններին Դոհայից՝ որպես հիմնավորում նշելով իրենց «անվտանգությունն ու կայունությունը պաշտպանելու» անհրաժեշտությունը²⁶: Սա փորձ էր ստիպելու Կատարին հրաժարվել տարածաշրջանային հավակնոտ քաղաքականությունից, որն ի վերջո ավարտվեց հաշտության համաձայնագրով և հարաբերությունների վերահաստատմամբ: Կատարը սահմանափակվեց «Մուսուլման եղբայրների» մի քանի անդամների վտարելով (սա ևս Կատարին ներկայացված պահանջներից էր) և դադարեցրեց Եգիպտոսում «Ալ-Ջազիրա Մուբաշիր» հեռուստաալիքի հեռարձակումը, սակայն խորքային խնդիրները դեռևս լուծված չէին:

Կատարը շարունակում էր բազմաչափ համագործակցությունը Թուրքիայի հետ՝ դիտարկելով նրան որպես այլընտրանք և հակակշիռ Սաուդյան Արաբիա-Իրան մրցակցության համատեքստում: Թուրքական կողմի համար Կատարը ոչ միայն ազդեցության ընդլայնման հենակետ է, այլև՝ ներդրումների պահանջված աղբյուր, որն էական նշանակություն ունի տնտեսական խնդիրների լուծման տեսանկյունից: Երկկողմ հարաբերություններն ինստիտուցիոնալ հիմքերի վրա դրվեցին 2014 թվականի դեկտեմբերին Բարձրագույն ռազմավարական կոմիտեի (Higher Strategic Committee) ստեղծմամբ, որի նպատակը

²⁵ James Dobbins, Carter Malkasian, “Time to Negotiate in Afghanistan: How to Talk to the Taliban,” *Foreign Affairs* 94, no. 4 (2015): 57.

²⁶ Kristian Coates Ulrichsen, *Qatar and the Gulf crisis* (New York, Oxford University Press, 2020), 43.

տնտեսության, ներդրումների, արդյունաբերության, պաշտպանության և անվտանգության ոլորտներում համագործակցության ընդլայնումն ու զարգացումն է: 2015 թվականին Թուրքիան և Կատարը կնքեցին ռազմական կրթության, արդյունաբերության և Կատարում ռազմաբազա տեղակայելու մասին համաձայնագիր: Երկու երկրների զինված ուժերը պարբերաբար նաև համատեղ զորավարություններ են անցկացնում:

2017 թվականի հունիսի 5-ին Սաուդյան Արաբիան, Եգիպտոսը, ԱՄԷ-ն և Բահրեյնը խզեցին դիվանագիտական հարաբերությունները Կատարի հետ և վերջինիս էմբարգո հայտարարեցին՝ մեղադրելով ահաբեկչական խմբավորումներին աջակցելու և իրենց երկրների ներքին իրավիճակն ապակայունացնելու մեջ: Կատարի և Սաուդյան Արաբիայի, ինչպես նաև՝ վերջինիս դաշնակիցների միջև առկա հակասությունները նախորդած իրադարձությունների տրամաբանական շարունակությունն էին, որոնք այս անգամ ավելի խորքային պատճառներ ունեին և երկարաժամկետ էին: Հատկանշական է, որ սրան նախորդել էր ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփի այցը Էր Ռիադ, ԾԱԵՀԽ-ի և ԱՄՆ-ի համատեղ գազաթնաժողովը, որի ամփոփիչ հայտարարությունը դատապարտում էր Իրանի՝ տարածաշրջանն ապակայունացնելն ու Օոցի երկրների ներքին գործերին միջամտելը²⁷: Գազաթնաժողովից երկու օր անց Կատարի լրատվական գործակալության (Qatar News Agency) կայքում հայտնվեցին նյութեր, ըստ որոնց՝ էմիր Թամիմ բին Համադ ալ-Թանին քննադատել է Իրանի նկատմամբ ԱՄՆ-ի «թշնամական վերաբերմունքը», ընդգծել «լավ» հարաբերություններն Իսրայելի

²⁷ “US, GCC Summit communique condemns Iran’s regional interferences”, AlArabiya, May 22, 2017, <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2017/05/22/US-GCC-Summit-communique-condemns-Iran-s-regional-interferences>.

հետ, իսկ «ՀԱՄԱՍ» խմբավորումը անվանել «Պաղեստինի ժողովրդի օրինական ներկայացուցիչ»²⁸: Չնայած պաշտոնական հավաստիացումներին, որ կայքը հարձակման է ենթարկվել, և հայտարարությունները կեղծ են՝ Սաուդյան Արաբիան և նրա դաշնակիցները շտապեցին օգտագործել հարմար առիթը՝ նվազեցնելու Դոհայի քաղաքական կշիռը:

Կատարին ներկայացվեց 13 կետից բաղկացած վերջնագիր²⁹, որով պահանջվում էր խզել Իրանի հետ դիվանագիտական հարաբերությունները, փակել կառուցվող թուրքական ռազմաբազան, դադարեցնել ահաբեկչական, ադանդավորական և գաղափարականացված կազմակերպությունների ֆինանսավորումն ու նրանց հետ համագործակցությունը (մասնավորապես՝ «Մուսուլման եղբայրների», «Իսլամական պետության», «Ալ-Կաիդայի», «Ֆաթհ ալ-Շամի» («Ջաբհաթ ալ-Նուսրա») և լիբանանյան «Հիզբալլահի» հետ), դադարեցնել «Ալ-Ջազիրայի» և նրա մասնաճյուղերի, ինչպես նաև՝ պետական ֆինանսավորում ունեցող մի շարք լրատվականների գործունեությունը և այլն: Պաշտոնական Դոհան այս պահանջներն ամբողջությամբ մերժեց՝ անհիմն որակելով առաջ քաշված փաստարկները և դրանք համարելով Կատարի ինքնիշխանության բացահայտ ոտնահարում:

Սպասելիքները չարդարացան, իսկ շրջափակումը չունեցավ այն արդյունավետությունը, որն ակնկալվում էր: Դրան ուղղակիորեն նպաստեցին մի շարք գործոններ: Առաջինը Կատարի հարաբերություններն էին Իրանի և Թուրքիայի հետ, որոնք ստեղծված իրավիճակում տարածաշրջանային ազդեցությունն

²⁸ “Qatar says state news agency hacked after report cites emir criticising US”, BBC, May 24, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40026822>.

²⁹ “Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis,” AlJazeera, July 12, 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/12/arab-states-issue-13-demands-to-end-qatar-gulf-crisis>.

ընդլայնելու հնարավորություն էին տեսնում: Իրանն առաջին երկրներից էր, որ հումանիտար օգնություն ուղարկեց Դոհա և բաց պահեց օդային սահմանները կատարական ավիաընկերությունների համար: Իրանի աջակցությունը Կատարին պայմանավորված էր անվտանգային և տնտեսական շահերով, որոնք ստիպեցին վերանայել զգուշավոր դիրքորոշումը: 2017 թվականի նոյեմբերին Իրանը, Կատարը և Թուրքիան ստորագրեցին համաձայնագիր, որով լուծվում էր առաջին հերթին պարենային անվտանգության խնդիրը, ինչպես նաև նախատեսվում էր ընդլայնել առևտրային հարաբերությունները³⁰:

Իրանի հետ հարաբերությունները ցույց տվեցին Սաուդյան Արաբիայի պարտությունը կրոնագաղափարական համատեքստում, խախտվեց սուննիական ճակատի ամբողջականությունը: Միաժամանակ շրջափակումից երկու օր անց Թուրքիայի խորհրդարանը արտահերթ նիստում պաշտոնապես վավերացրեց ռազմական համագործակցության երկու՝ ավելի վաղ ձեռք բերված համաձայնագրերը, որից հետո գորք և զինտեխնիկա ուղարկվեց Կատարի թուրքական ռազմաբազա: 2019 թվականի դեկտեմբերին բացվեց նաև թուրք-կատարական ռազմական շտաբ-կայանը, որը, ըստ Էրդոհանի, «ծառայում է ոչ միայն Կատարի, այլև Օոցի տարածաշրջանի կայունությանն ու խաղաղությանը»³¹: Հարկ է նշել, որ Թուրքիայի և ԱՄՆ-ի ռազմական ներկայությունը դարձավ ճգնաժամի խաղաղ կարգավորման երաշխավորը և էապես նվազեցրեց էսկալացիայի հավանականությունը:

³⁰ “Turkey, Iran and Qatar sign new trade-transport agreement,” Middle East Monitor, November 27, 2017, <https://www.middleeastmonitor.com/20171127-turkey-iran-and-qatar-sign-new-trade-transport-agreement/>.

³¹ “Erdogan: Turkey-Qatar military base serves regional ‘stability’,” ALJazeera, November 25, 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/25/erdogan-turkey-qatar-military-base-serves-regional-stability>.

Ճգնաժամային մարտահրավերները հաղթահարելու և իր քաղաքական արժեքը բարձրացնելու նպատակով Կատարն ընդլայնեց էներգետիկ ոլորտում համագործակցությունը թե՛ եվրոպական երկրների, թե՛ Հնդկաստանի և Չինաստանի հետ, նախաձեռնեց ենթակառուցվածքների զարգացման, սեփական արտադրանքը խրախուսելու ծրագրեր:

Մյուս կարևոր հանգամանքն այն էր, որ առաջ քաշված մեղադրանքներն ու պահանջները գործնականում միջազգային աջակցություն չստացան: Միասնական դիրքորոշում չկար նույնիսկ տարածաշրջանային մակարդակում: Օմանը պաշտոնապես չեզոքություն պահպանեց, բայց նաև օգնեց Դոհային շրջանցել շրջափակումը՝ միաժամանակ ֆինանսական օգուտներ քաղելով ամրապնդվող գործարար կապերից³²: Քուվեյթը հանդես եկավ որպես հակամարտության կարգավորման միջնորդ: Շրջափակման առաջին օրերին էմիր Սաբահ ալ-Ահմադ ալ-Ջաբեր ալ-Սաբահի դիվանագիտական ջանքերն օգնեցին կանխել իրավիճակի սրումը³³: Ճգնաժամը ցույց տվեց, որ ԾԱԵՀԽ-ը փաստացի սպառել է իրեն որպես միասնության երաշխավոր, իսկ անդամ պետություններից յուրաքանչյուրը տարածաշրջանային նոր վերադասավորումների գործընթացում առաջնորդվում է սեփական օրակարգով:

ԱՄՆ-ի և Քուվեյթի միջնորդական ջանքերն առաջընթաց գրանցեցին, և 2020 թվականի դեկտեմբերին Քուվեյթի Արտաքին գործերի նախարար Ահմեդ Նասեր ալ-Մուհամմադ ալ-Սաբահը հայտարարեց, որ բոլոր կողմերը պատրաստ են համաձայնության գալ հանուն միասնության ու կայունության³⁴: Բացի դրանից,

³² Megan O'Toole, "What is Oman's stance on the Qatar-Gulf crisis?," AlJazeera, December 1, 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/1/what-is-omans-stance-on-the-qatar-gulf-crisis>

³³ Ulrichsen, *Qatar and the Gulf crisis*, 96.

³⁴ "Kuwait, US hold 'fruitful talks' on resolving Gulf crisis," Arab News, December 4, 2020, <https://arab.news/baqch>.

«COVID 19» համավարակի հետևանքով առաջացած համաշխարհային ճգնաժամը ստիպեց կողմերին վերանայել առաջնահերթությունները:

Ի վերջո, 2021 թվականի հունվարի 5-ին Սաուդյան Արաբիայի Ալ-Ռիլա քաղաքում ԾԱԵՀԽ գազաթնաժողովում Սաուդյան Արաբիան, Եգիպտոսը, ԱՄԷ-ն ու Բահրեյնը «համերաշխության և կայունության» հռչակագիր ստորագրեցին Կատարի հետ, որով վերականգնվում էին դիվանագիտական և տնտեսական հարաբերությունները, բացվում սահմանները: Պետք է նշել սակայն, որ երկրների միջև առանցքային խնդիրները շարունակում են չլուծված մնալ, ինչն աշխարհաքաղաքական նպաստավոր իրողությունների պայմաններում կարող է հետագայում ևս ճգնաժամային իրավիճակ ստեղծել: Համագործակցային հարաբերությունները կշարունակվեն, քանի դեռ «սառեցված» է Ծոցի ճգնաժամը, խնդիրները կառավարելի են և չեն հակասում տնտեսական և տարածաշրջանային շահերին: Միաժամանակ շարունակում են զարգանալ նաև Կատարի հարաբերությունները Թուրքիայի և Իրանի հետ, ինչն ակնհայտորեն հակասում է Սաուդյան Արաբիայի՝ տարածաշրջանային առաջնորդության ծրագրերին: Բացի դրանից, Կատարը և Սաուդյան Արաբիան մրցակցում են նաև ԱՄՆ աջակցության համար:

Կատարի արտաքին քաղաքականության գործիքակազմը

Փորձելով հասնել իր արտաքին քաղաքական նպատակներին՝ Կատարը մեծապես հիմնվում է հարուստ էներգետիկ ռեսուրսների և տնտեսական հնարավորությունների վրա: Համադրելով «փափուկ ուժի» գործիքակազմն ու տնտեսական ռեսուրսները՝ Կատարն իր ածխաջրածնային եկամուտները կարողացել է վերածել քաղաքական լծակների միջազգային ու տարածաշրջանային մակարդակներում:

Կատարի՝ «փափուկ ուժի» գործիքակազմը ընդհանուր առմամբ ներառում է հետևյալը.

«Ալ-Ջազիրա» (Al Jazeera)

Կատարի վերաբերյալ դրական պատկերացում ապահովելու, միջազգային կարծիք ձևավորելու ու դրա վրա ազդելու համար 1996 թվականին Էմիրի նախաձեռնությամբ ստեղծվեց «Ալ-Ջազիրա» հեռուստաընկերությունը: 2001 թվականին՝ Աֆղանստանի պատերազմի ժամանակ, «Ալ-Ջազիրան» միակ արբանյակային հեռուստաընկերությունն էր, որն ուղիղ հեռարձակմամբ ցուցադրում էր տիրող իրական վիճակը: Այն ամենաքննադատ ձայներից մեկն էր տարածաշրջանում նաև 2003 թվականին ԱՄՆ-ի՝ Իրաք ներխուժումից հետո: Պատահական չէ, որ ռազմական գործողությունների ժամանակ թիրախ դարձան նաև «Ալ-Ջազիրայի»՝ Քաբուլի և Բաղդադի գրասենյակները: Սա հանգեցրեց ԱՄՆ կառավարության և «Ալ-Ջազիրայի» միջև հարաբերությունների սրմանը, իսկ ըստ որոշ տեղեկությունների՝ Ջորջ Բուշ Կրտսերի վարչակազմը պլանավորում էր նույնիսկ ոմբակոծել Դոհայի կենտրոնակայանը³⁵:

2006 թվականից գործում է նաև «Ալ-Ջազիրայի» անգլալեզու ակնարկ, որը միտված է արևմտյան լսարանում հեռուստաընկերության հեղինակության աճին, մինչդեռ արաբերեն տարբերակն օգտագործվում է Կատարի շահերը տարածաշրջանում առաջ մղելու համար: Չնայած «Ալ-Ջազիրայի» անկախության վերաբերյալ կառավարության հավաստիացումներին՝ ակնհայտ է, որ ցանցն արժեքավոր դերակատարություն ունի Կատարի արտաքին քաղաքական ծրագրերում: «Ալ-Ջազիրան» «արաբական գարնան» ընթացքում

³⁵ Fromherz, *Qatar: A modern history*, 109.

զգալիորեն նպաստեց Կատարի ճանաչելիության բարձրացմանը և կարողացավ այն վերածել քաղաքական ազդեցության լուրջ գործոնի և պետության արտաքին քաղաքականության ոչ նյութական առանցքային ռեսուրսի:

Թեև այն հանդես է գալիս որպես «ռազմավարական հաղորդակցության» աղբյուր, այնուամենայնիվ, նաև որոշակի խնդիրներ է ստեղծում պետության համար: Պատահական չէ, որ վերջին երկու ճգնաժամերի ժամանակ (2014 և 2017) զլխավոր պահանջներից էր հեռուսարնկերության գործունեության դադարեցումը:

«Կատարի կրթության, գիտության և համայնքային զարգացման հիմնադրամ» (Qatar Foundation)

Գիտակրթական ոլորտը պետության կողմից դիտարկվում է որպես արտաքին քաղաքականության կարևոր գործիք: Այս առումով կարևոր նշանակություն ունի 1995 թվականից գործող «Կատարի հիմնադրամը», որն ավելի քան երկու տասնամյակի ընթացքում ամրապնդել է իր դերը՝ աջակցելու նորարար և բաց հասարակությանը, ինչպես նաև զարգացնելու կարողությունները, սոցիալական և տնտեսական բարգավաճումը գիտելիքահեն տնտեսության համար: 1997 թվականին հիմնադրամի կողմից հիմնադրվել է *Կրթության քաղաքը (Education City)*, որտեղ գործում են արևմտյան հայտնի համալսարանների մասնաճյուղեր, ինչպես նաև՝ Կատարի ազգային գրադարանը և Կատարի ակադեմիան: Կատարի հիմնադրամի նախաձեռնություններից մեկը Կրթության համաշխարհային ինովացիոն գազաթնաժողովն է, որն անցկացվում է 2009 թվականից՝ Մոզա բինթ Նասերի հովանավորությամբ: Նախաձեռնությունը միջազգային հարթակ է, որի նպատակն է վերափոխել կրթությունը նորարարության

միջոցով, խրախուսել կրթական խնդիրների հաղթահարման նոր մոտեցումները:

Սպորտային միջոցառումներ

Տնտեսական հնարավորությունների և ներդրումների զարգացման շնորհիվ Կատարը հավակնում է դառնալ սպորտային կենտրոն, որը պատրաստ է խոշոր միջազգային մրցումների անցկացմանը: Վերջին 15 տարվա ընթացքում Դոհան հյուրընկալել է ավելի քան 500 միջազգային սպորտային իրադարձություն՝ տարբեր մարզաձևերում և տարիքային խմբերում³⁶: Կառավարությանը պատկանող «Կատարի սպորտային ներդրումային ընկերությունը» (Qatar Sports Investment Company), որը 2005 թվականին հիմնադրել է Էմիր Թամիմ բին Համադ ալ-Թանին, առանցքային նշանակություն ունի: Վերջինս գնել է ֆրանսիական «Paris Saint Germain» ակումբի 70%-ը, իսկ իշխող ընտանիքի անդամ Աբդուլլահ ալ-Թանին՝ իսպանական «Málaga CF» ֆուտբոլային ակումբը³⁷:

2010 թվականին Կատարը շահեց 2022 թվականին ֆուտբոլի աշխարհի առաջնությունն անցկացնելու իրավունքը՝ դառնալով հյուրընկալող առաջին արաբական և իսլամական երկիրը: Սա միջազգային վարկանիշը բարձրացնելու և զբոսաշրջային գրավիչ ուղղություն դառնալու բացառիկ հնարավորություն էր: Սակայն միջազգային հանրությունը սկսեց քննադատել Կատարին մարզադաշտերի կառուցման ժամանակ ներգաղթյալների համար ստեղծված աշխատանքային պայմանների և ընդհանրապես

³⁶ “Al-riyāda fī dawlat Qaṭar,” Government Communications Office, <https://www.gco.gov.qa/ar/focus/sport/>.

³⁷ Nawaf Al-Tamimi, Azzam Amin, Nourollah Zarrinabadi, *Qatar’s Nation Branding and Soft Power: Exploring the Effects on National Identity and International Stance* (Cham: Springer, 2023), 77.

մարդու իրավունքների ոտնահարման համար, իսկ որոշ քաղաքներ հրաժարվեցին ցուցադրել խաղերը³⁸:

«Կատարի ներդրումային հիմնադրամ» (Qatar Investment Authority)

Արտաքին քաղաքականության ռեսուրսներից է նաև պետական ներդրումային մարմինը, որի նպատակն է վերաբաշխել պետական եկամուտները՝ նվազեցնելով տնտեսության կախվածությունն էներգետիկ ռեսուրսներից: Հիմնադրամը ներդրումներ է կատարում Եվրոպայում, ԱՄՆ-ում, Ասիայի և Խաղաղօվկիանոսյան երկրներում: Առաջնահերթ ուղղություններն են խոշոր ընկերությունների կապիտալում բաժնետոմսերի գնումը, վարկավորումը, արժեթղթերի, թանկարժեք մետաղների, արժույթների, անշարժ գույքի ձեռքբերումը և այլն:

«Կատարի բարեգործական ընկերություն» (Qatar Charity)

Կատարի՝ «փափուկ ուժի» ռազմավարության շրջանակներում բազմաթիվ նախագծեր են իրականացվում՝ ներառելով նաև իսլամական տարրը: Նախորդ հինգ տարվա ընթացքում բարեգործական ընկերության իրականացրած մարդասիրական և զարգացման ծրագրերի ընդհանուր արժեքը կազմել է 1,2 մլրդ ԱՄՆ դոլար, իսկ շահառուների թիվը՝ հասել 29 մլն-ի³⁹: Լինելով ոչ պետական կազմակերպություն՝ այն մեծապես ֆինանսավորվում է կառավարության կողմից: Կազմակերպությանը հաճախ մեղադրում են բարեգործական նախագծերի քողի տակ հակամարտության գոտիներում (օր.՝ Պաղեստին, Սիրիա, Իրաք) իսլամիստական խմբավորումներին

³⁸ David MacDougall, “FIFA and Qatar 'rattled' as European football World Cup boycott gathers pace,” Euronews, November 10, 2022, <https://www.euronews.com/2022/11/10/fifa-and-qatar-rattled-as-european-world-cup-boycott-gathers-pace>.

³⁹ Qatar Charity, <https://www.qcharity.org/en/qa/about>.

աջակցելու և Կատարի իսլամիստական օրակարգը սպասարկելու մեջ⁴⁰:

Ամփոփելով կարող ենք նշել, որ Կատարի արտաքին քաղաքականության փոխակերպումները պայմանավորված են տարածաշրջանի անվտանգային միջավայրի կայունությամբ և շահերի դասավորությամբ: Օտարերկրյա ռազմաբազաների տեղակայումը, ինչպես նաև հավասարակշռված հարաբերությունները տարածաշրջանային և արտատարածաշրջանային գրեթե բոլոր ուժային կենտրոնների հետ հնարավորություն են տվել Կատարին ազդեցության կենտրոն դառնալու ռազմավարություն մշակել: Այս համատեքստում առանցքային նշանակություն ունեն հարուստ էներգետիկ ռեսուրսները, որոնց շնորհիվ Կատարը կարողացել է հաղթահարել ճգնաժամային մարտահրավերները և դրանք վերածել քաղաքական ու տնտեսական կախվածությունը հարևան երկրներից նվազեցնելու հնարավորության:

---

⁴⁰ Kyle Shideler, Sarah Froehle, and Susan Fischer, “Qatar Charity,” *The Role of Select Non-Governmental Organizations in Doha’s Support for Terrorism* (Center for Security Policy, 2017), 12. <http://www.jstor.org/stable/resrep05081.6>.

Գրականության ցանկ

Дербенев, Андрей Сергеевич. “Катар в конце XX - начале XXI в.: динамика политических процессов.” Вестник Московского университета. Серия 13. Востоковедение, no. 1 (2019): 39-53.

Сенченко, Игорь Петрович. *Государство Катар: Отражения во времени*. Санкт-Петербург: Алетейя, 2020.

Хайруллин, Тимур Радикович, Коротаев, Андрей Витальевич. “Турецко-катарский альянс в борьбе за региональное лидерство.” в *Системный мониторинг глобальных и региональных рисков.*, ред. Леонид Ефимович Гринин, Андрей Витальевич Коротаев, Кира Владимировна Мещерина, 370-428. Волгоград: Учитель, 2018.

Al-dustūr al-dāi’m li-dawlat Qaṭar, al-māda 7. <https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2016/09/Arabic-Constitution-1.pdf> .

“Al-riyāḍa fī dawlat Qaṭar,” Government Communications Office. <https://www.gco.gov.qa/ar/focus/sport/>

Al-Tamimi, Nawaf, Amin, Azzam, and Zarrinabadi, Nourollah. *Qatar’s Nation Branding and Soft Power: Exploring the Effects on National Identity and International Stance*. Cham: Springer, 2023.

“Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis.” AlJazeera, July 12, 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/12/arab-states-issue-13-demands-to-end-qatar-gulf-crisis>.

Baskan, Birol, and Wright, Steven. “Seeds of Change: Comparing State-Religion Relations in Qatar and Saudi Arabia.” *Arab Studies Quarterly* 33, no. 2 (Spring 2011): 96–111

Dobbins, James, and Malkasian, Carter. “Time to Negotiate in Afghanistan: How to Talk to the Taliban.” *Foreign Affairs* 94, no. 4 (2015):53–64.

“Erdogan: Turkey-Qatar military base serves regional ‘stability’.” AlJazeera, November 25, 2019. <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/25/erdogan-turkey-qatar-military-base-serves-regional-stability>.

Fromherz, Allen James. *Qatar: A modern history*. Washington, DC: Georgetown University Press, 2012.

Hanieh, Adam. *Money, Markets, and Monarchies :The Gulf Cooperation Council and the Political Economy of the Contemporary Middle East*. New York: Cambridge University Press, 2018.

“Ḥiṭāb sumūih bi-munāsabat tawalih maqālīd al-ḥukm,” Amiri Diwan, June 26, 2013. https://www.diwan.gov.qa/briefing-room/speeches-and-remarks/2013/june/26/the-inaugural-speech-of-hh-the-amir?sc_lang=ar-QA.

“Ḥiṭāb sumūih fi al-dawra al-62 li-lḡamai‘at al-‘āma li-l‘umam al-muttaḥida,” Amiri Diwan, August 24, 2017, video, 9:42. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=PPOa8mQiUbs>.

‘Istrāṭīḡiāt al-tanmīat al-waṭāniā. <https://www.psa.gov.qa/ar/nds1/pages/default.aspx>.

Kabalan, Marwan. “Actors, Structures and Qatari Foreign Policy.” *AlMuntaqa* 2, no. 2 (October/November 2019): 61–82.

Kamrava, Mehran. “Iran-Qatar Relations.” in *Security and Bilateral Issues between Iran and its Arab Neighbours*, edited by Anoushiravan Ehteshami, Neil Quilliam, and Gawdat Bahgat, 167-178. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.

Khatib, Lina. “Qatar’s foreign policy: The limits of pragmatism.” *International Affairs* 89, no. 2 (2013): 417-431.

“Kuwait, US hold ‘fruitful talks’ on resolving Gulf crisis.” Arab News, December 4, 2020. <https://arab.news/baqch>.

MacDougall, David. “FIFA and Qatar 'rattled' as European football World Cup boycott gathers pace.” Euronews, November 10, 2022. <https://www.euronews.com/2022/11/10/fifa-and-qatar-rattled-as-european-world-cup-boycott-gathers-pace>.

Matthew Wallin, *U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East*. American Security Project, 2018. <http://www.jstor.org/stable/resrep19811>.

Megan O’Toole, “What is Oman’s stance on the Qatar-Gulf crisis?”, AlJazeera, December 1, 2017. <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/1/what-is-omans-stance-on-the-qatar-gulf-crisis>.

“Mā ḥafi ‘a‘zam, Qaṭar 96... al-ḡuz’ al- tānī .” AlJazeera Arabic, March 12, 2018, video, 48:38. <https://www.youtube.com/watch?v=3bS2VRkPHcs>.

Mohammadzadeh, Babak .“Status and Foreign Policy Change in Small States: Qatar’s Emergence in Perspective.” *The International Spectator* 52, no. 2 (2017):19-36.

Morton, Michael Quentin. *Masters of the Pearl: A History of Qatar*. London: Reaktion Books, 2020.

Qatar Charity, <https://www.qcharity.org/en/qa/about>.

“Qatar says state news agency hacked after report cites emir criticising US.” BBC, May 24, 2017. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40026822>.

“Qatar’s emir suggests sending troops to Syria.” AlJazeera, January 14, 2012. <https://www.aljazeera.com/news/2012/1/14/qatars-emir-suggests-sending-troops-to-syria>.

Roberts, David .“Qatar and the Muslim Brotherhood: Pragmatism or Preference?”. *Middle East Policy* 21, no. 3 (Fall 2014): 84-94.

Ru’yat Qaṭar al-waṭaniā 2030. https://www.psa.gov.qa/ar/qnv1/Documents/QNV2030_Arabic_v2.pdf.

Shideler, Kyle, Sarah Froehlke, and Susan Fischer. “Qatar Charity.” *The Role of Select Non-Governmental Organizations in Doha’s Support for Terrorism*. Center for Security Policy, 2017. <http://www.jstor.org/stable/resrep05081.6>.

“Turkey, Iran and Qatar sign new trade-transport agreement.” Middle East Monitor, November 27, 2017. <https://www.middleeastmonitor.com/20171127-turkey-iran-and-qatar-sign-new-trade-transport-agreement/>

Ulrichsen, Kristian Coates. *Qatar and the Arab Spring*. New York: Oxford University Press, 2014.

Ulrichsen, Kristian Coates. *Qatar and the Arab Spring: Policy Drivers and Regional Implications*. Carnegie Endowment for International Peace, 2014. <http://www.jstor.org/stable/resrep12982>.

Ulrichsen, Kristian Coates. *Qatar and the Gulf crisis*. New York, Oxford University Press, 2020.

“US, GCC Summit communique condemns Iran’s regional interferences.” AlArabiya, May 22, 2017. <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2017/05/22/US-GCC-Summit-communique-condemns-Iran-s-regional-interferences>.

TRANSFORMATION OF QATAR'S FOREIGN POLICY (1995-2021)

Taguhi Grigoryan
Faculty of Oriental Studies, YSU

Qatar's foreign policy has been occasionally adjusted in response to changes in international and regional situations. Since 1995, Qatar has gradually been moving toward a more active and ambitious direction in its foreign policy. The article aims to discuss the prerequisites, goals, and principles of Qatar's modern foreign policy, as well as the main methods and tools through which the country has become one of the key players in the region and an important trade and economic hub.

Amir Hamad's new foreign policy concept aimed to involve the country in geopolitical processes and promote Qatar's international reputation. The “Arab Spring” was a turning point for Qatar's plan to take over influential regional positions. Still, the expectations didn't come true and forced to conduct a more cautious and pragmatic policy to correct the consequences of supporting Islamist movements. Due to constructive foreign policy and rich energy resources, Qatar overcame the crisis in 2017 and turned it into an opportunity to reduce political and economic dependence on neighbouring countries.